پێویستە وەڵامی پارێزەرانی ئانرات بە هەند وربگرین بۆ کارەکانی داهاتومان

عەلی مەحمود محەمەد

لە دوانزەهین رۆژی دانیشتنی خولی کۆتایی دادگایی ئانرات , کە لە بەرواری 7-12-2005 لە دادگای شاری لاهای بەڕێوە چوو , تەرخان کرابوو بۆ داکۆکی پارێزەرانی ئەنرات لە گومانلێکراو , فایلی داکۆکیان لە 130 لاپەڕەی فۆلسکاپی ئەی4 پێك دەهات , لەو داکۆکییەدا لە ئەیەوە تاکو زەدی داواکەی داواکاری گشتییان ڕەتکردبووەوە .

کە گوێم لە وتەکانیان بوو , گومانم لە پیشەی پارێزەری پەیدا کرد و هێڵنجم پێی هاتەوە , بۆم دەرکەوت بەشێك لە پارێزەران ئامادەییان هەیە لە پێناوی دەسکەوتدا , هەموو ناشرینیەکانی کۆمەڵگا جوان بکەن , هەموو قسەیەك لە پێناو داخوازی (مشتەری) یەکەیدا بکات , هەموو بەڵگەو چیرۆکێك بهێنێتەوە لە پێناوی پرکردنی گیرفان , چەندە قێزەونە پارێزەرانێك بۆ بەدەست خستنی دراو , نەك ئامادەن بڕیاری زیندانی کردنی گومان لێکراو کەمبکەنەوە , بەڵکە بەهەموو شێوەیەك بە دوای بەڵگەدا دەگەڕان بۆ ئەوەی بە فەرمی ناسینی جینۆسایدکردنی گەلی کورد ڕەت بکەنەوە , جینۆسایدێك کورد لەوەتەی قڕ دەکرێت , خەون دەبینێت بە فەرمیکردنی لە ئاستی نێو دەوڵەتی, نازانم دەبێت چ دوژمنایەتییەك لە نێوان پیشەی پارێزەری و سەری براوی کورددا هەبێت , بەڵام وێنەکە هەموو ناشرین نییە , پارێزەرییش هەمووی چاویان لە گیرفان نییە , لە بەرامبەردا پارێزەری قوربانیان و داواکاری گشتی و..... زۆری دیمان هەیە .

ئەگەر ڕێکەوت وا بوایا , هەر خودی ئەم پارێزەرانە داکۆکییان لە قوربانییان بکردبایە , ئەوا ئێستا بە 180 پلە دژ بە ئێستای خۆیان قسەیان دەکرد .

ئەمەش بەشێك کەم لە وتەکانی پارێزەرانی ئانرات :

تاوانبارانی دیکەش پێویستە دادگایی بکرێن

هەل و مەرجەکانی ساڵانی هەشتاکان و پەیوەندییە نێو دەوڵەتییەکان لەو کات , بەتەواوی جیاواز بووە لە گەڵ ئێستا , بۆیە نابێت لەسەر پێشێلییەکانی ئەو کات , ئەمڕۆ تاوانبار سزا بدرێت .

لەو کاتەدا عێراق هاوڕێی ڕۆژئاوا بووە , کۆمپانیاکانی ڕۆژئاوا هاوکاری عێراقیان کردووە , زۆر کۆمپانیا قازانجیان کردووە لە فرۆشتنی چەکی کیمیاوی بە عێراق .

ئەگەر داواکاری گشتی , ئانرات تاوان بار دەکات , بە هاوبەشیکردن لە ئەنجامدانی جینۆساید و تاوانی جەنگ , ئەوا ئانرات تەنیا نەبووە , پێویستە هەموو ئەو کۆمپانیا و دەوڵەتانەی بەشدار بوونە لەو تاوانانە ڕاکێشرێنە دادگا . ئەم وەك تاکە کەس بەرپرسیارکراوە , ئەو مادانەی بەهۆی ئەوەوە گەیشتوونە , ڕۆڵێکی بچوکیان هەبووە لە سەرجەم عەمەلیەکە , کارگا و کارخانەو خەڵکانی دیکە , هۆیەکانی گواستنەوە, فرۆکەی دروستکراوی وڵاتان , لە دورو نزیکەوە پەیوەندییان هەیە بە کێشەکەوە , هەموو بەکارهاتوون بۆ جینۆسایدکردنی گەلی کورد . فیشەکی ڕوسی و میسری بەکار هاتوون بۆ بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی , فرۆکەی ڕوسی و فەرەنسی بەکار هێنراون لەم ئەنجامدانی ئەم تاوانانە .

وڵاتانی فەرەنسا و ئەمەریکا و ڕوسیا تاوانبارن , چونکە چەکی کیمیاویان داوە بە عێراق , عێراق لە سودان کارگای بەرهەم هێنانی چەکی کیمیاوی هەبووە , ئەگەری ئەوە هەیە عێراق بۆخۆی کیمیاوی بەرهەم هێنابێت .

بۆمان دەرکەوتووە شوێنی خەڵکی ئاسایی بەشێوەی دڵتەزێن بۆردومان کراوە , ئەمەیان ڕاستە , بەڵام تی دی جی لەپاڵ بەکارهێنانی لە بەرهەم هێنانی گازی خەردەل , بۆ پیشەسازی مەرەکەب و قوماش و پلاستیکیش بەکار دەهێنرێت , PCL3 یش لە پیشەسازی سابون و نەوت و قەڵاچۆکردنی مێش و مەگەزی زیان بەخش بەکار دەهێنرێت , بۆیە مەرج نییە مادەکانی ئانرات لە بەرهەم هێنانی گازی خەردەل بەکارهێنرابێت .

پسپۆڕەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان 8 ساڵ لە عێراق بوون , هێشتا نەیانتوانی هەموو چەکە کۆکوژەکانی دەستنیشان بکەن , عێراق بە نهێنییەکی زۆر ئەم کارانەی ئەنجام داوە , کەس سەری لە نهێنیەکانی دەرنەکردووە , عەلی بدێر کۆمپانیای گواستنەوەو گەیاندنی هەبووە , باسی ئەوە دەکات , ئەو مادەو کەرەستانەی کە لە عەقەبەوە گواستۆێتیەوە بۆ بەغدا , لە ناو بەغدا بە شۆفێرەکانیان وتووە بۆ کوێی بەرن , تا ناو بەغدا نەیان زانیوە بارەکانییان لە کوێ دادەگرن .

چەند کەس مادەی کیمیاوی بردووە بۆ عێراق هەموو تاوانبارن , ڕژێمەکانی ژاپۆن و ئیتاڵیا بەشدارن لەم تاوانە نەك تەنها ئانرات . ئەمەریکا بە سەتەلایت زانیاری داوە بە عێراق دەبێت بدرێتە دادگا , هەموو ئەو کارگایانەی چەك و تەقەمەنی تێدا دروستکراوە و لە تاوانی قڕکردنی گەلی کورد بەکارهێنراون دەبێت بدرێنە دادگا .

بە یەکسانی سەیری هەموو تاوانباران نەکراوە (تەناکا – سەرسام – فینك) لێپرسینەوەیان لە گەڵدا نەکراوە , وەك گومانلێکراو سەیر نەکراون .

هەروەها ڕاچێتەی بانکەکان گومانییان لە سەرە . بۆیە لیستی تاوانەکان پێویستە ڕەتبکرێتەوە لە لایەن دادگاوە .

دادگا توانای سزای ئانراتی نییە !

ئەو ماوەیەی تاوانەکانی تێدا ئەنجامدراوە لە عێراق لە نێوان ساڵانی 1986–1988 , زۆر شت لەو وڵاتەدا ڕوی داوە, ناتوانین داکۆکی لێبکەین .

هاوبەشی و پێکەوەبوون لە کاتی ئەنجامدانی تاوان , زۆر بە کەمی سزا دەدرێت , دادگای ئێوە توانای ئەوەی نییە بڕیار لەسەر ئەمە بدات . کێشەکە ئەمەیە ئەگەر تاوانبارە سەرەکییەکان , تاوانەکەیان لە سەر نە سەلمێنرابێت , ناتوانین هاوبەشی کەر بهێنینە دادگا و سزای بدەین .

کێشەی بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی کێشەی تاکە کەس نییە , بەڵکە کێشەی جەنگە , بەڵام کێشەی بینۆتشە کێشەیەکی کەسییە, دەتوانین لەم دادگاییە کەڵکی لێ وەربگرین بۆ دۆزی ئانرات .

ئەگەر ئانرات دادگایی بکرێت , کەواتە پێویستە لە بەرامبەر یۆگسلافیا , سەرەك وەزیران و وەزیری بەرگری ئەوکاتی هۆڵەندا دادگایی بکرێن .

ئەم کێشەیە کۆن بووە , 20 ساڵ بەسەریدا تێپەڕیووە , کاتی یاسایی هەیە بۆ لێپرسینەوە لە هەر تاوانێك . هاوکات ئەم کێشەیە ئابورییە , نەك کێشەی تاوانی نێودەوڵەتی , وەزارەت دەڵێت ئانرات تاوانبارە , بەڵام تاوانەکەی کۆنە, هەروەها تاوانی ئابوری نابێت بە تاوانی نێو دەوڵەتیی .

جولەکە هەموو جینۆساید کراون , لە ئەڵمانیای نازی دژ بە هەموو جولەکە جیاکاری کراوە , بەڵام کورد بەرامبەر بە بەشێکی جیاکاری کراوە , بۆیە ناتوانین بەراوردی بکەین بە دۆزی هۆلۆکۆست . لە هەمان کاتدا کارگا کیمیاویەکان سەردەمی نازییەت لێپرسینەوەیان لەگەڵدا نەکراوە .

ئەو كارگايانەی چەكی كیمیاویەكەیان جولەكەی پیّ قڕ كراوە , دواتر نەتوانراوە لە دادگا ئەو كارگایانە تاوانبار بكەن , هەرچەندە ئەوان زانیاریان داوە بە هتلەر بۆ ئەوەی كاریگەری مادەكانیان زیاتر بێت بۆ لەناو دانی جولەكە (دادگای نۆرنبێرگ).

بەهەمان شێوە ناتوانین كەڵك لە دادگاییەكانی یوغسلافیا و ڕواندا وەربگرین , چونكە هەموو كورد قڕ نەكراوە .

پێویستە یاسا هەمووان بگرێتەوە , خەڵك هەیە لەبەرامبەر ئەم تاوانە نەگیراوە . تەناكا تاوانبار بوو سزا درا لە ئەمەریكا لە سەر ئەم كێشەیە , بۆیە دەشێت ئانرات لە جێگەیەكی دیكەو بە یاسایەكی دیكە دادگا بكرێت .ناتوانرێت لە عێراق دادگایی بكرێت , چونكە لە بەغدا پارێزەر دەكوژرێت .

نابێت حكومەتی هۆڵەندی زانیاری لەسەر ئەم كێشەیە بدات بە عێراق , لەبەر ئەوەی لە عێراق سزای هەڵواسین هەیە . ئانرات بچێتە دەرەوەی ئەوروپا , ئەگەری ئەوە هەیە بگرترێت , لە دەرەوەی وڵاتانی شنگن ژیانی پارێزراو نییە .

دەوڵەت هەموو ئیمكاناتێكی بۆ پارێزەرانی ئانرات دابین كرد بەڵام هەر ناڕازین

لە كاتێكدا دەوڵەت بە هەموو قورساییەكییەوە لەگەڵ دادگایی ئانرات و سزادانیەتی , چونكە ئەوان پێیان نەنگییە , كەسێكی بە ڕەگەز هۆڵەندی , بازرگانی بە گازی مەرگەوە بكات و تاوان بەرامبەر بە گەلێكی وەك كورد ئەنجام بدات , وزارەتی داد هاوكات هەموو ئیمكاناتێكی دابین كرد بۆ پارێزەرانی ئانرات بۆ داكۆكی كردن لێی , ئەمەش تەنها لە پێناو ئەوەی دادگا بە شێوەی دادپەروەرانە , بچێتە پێشەوەو ڕەوتی دادپەروەرانە بگرێتە بەر .

ئەمەی خوارەوە بەشێكی كەم لە گلەیی و گازندەی پارێزەرانی ئانراتە :

توانامان نا هاوسەنگ بووە لە بەرامبەر وزارەت , تاكو ڕۆژی پێش دادگا ,ئەوان شتی نوێیان هێناوەتە ناو فایلەكەوە .

لەبەر ئەوەی شایەدمان نەدۆزییەوە لە بەرژەوەندی ئانرات , بۆیە دادگا دادپەروەرانە نەبووە .

نەمانتوانی وتوێژ لەگەڵ فائیز شاهی ,ن بەڕێوەبەری كارگای كیمیاوی بكەین , ئەو بابەتە بۆ ئێمە زۆر گرنگە .

بەهۆی ڕاگەیاندنەوە وا نیشاندرا , قسەكانی داواكاری گشتی سەلمێنراوە .

پیشاندانی فلیمەكەی داواكاری گشتی , مافی ئانراتی بە پێوەری مافەكانی تاكی ئەوروپی پێشێلكردووە .

((لە كاتێكدا ئەم ڕەخنانە دەگرن , چەندین گەشتی لێپرسینەوەیان بۆ دابین كراوە بۆ دەرەوەی هۆڵەندا , لە زۆربەی گەشتەكانی وزارەتی داد بەشدار بوونە)) .

وزارەتی دادی هۆڵەندە نابێت یارمەتی ئێران بدات , چونكە بڕیاری ئیعدام جێبەجیّ دەكات

لە نێوان هۆڵەندا و ئێران پەیوەندی یاسایی نییە , كەچی دادوەری گشتی چووە بۆ ئێران و لەویّ هاوكاری كراوە , ئێران ناوی خراپە لە پەیوەندی نێودەوڵەتی , بۆ بەرژەوەندی خۆی هاوكاری وزارەتی دادی كردووە . حكومەتی ئێرانی بە وزارەتی دادی هۆڵەندای وتووە : وەرن بۆ ئێران , دەبێت هۆڵەندە یارمەتی هیچ وڵاتێك نەدات بڕیاری ئیعدامی تێدا بێت .

ئەوانەی شایەدییان داوە , ئەندامانی ڕێکخراوەکانی دژ بە جینۆسایدیان تێدایە

بەشێك لەوانەی شایەدییان داوە دژ بە فرانس ڤان ئانرات , ئەندامن لە ڕێکخراوەکانی قوربانیان , بۆیە شایەدییەکانیان قەبوڵ نییە.
زۆربەی خەڵکی عێراق ئەندامن لە ڕێکخراوی قوربانیان , بۆیە گومان لە شایەدییەکانیان دەکرێت .
یاخود لە ژێر کاریگەری پڕوپاگەندەی ڕێکخراوەکانی قوربانیانن , ماوەیەکی زۆر بەسەر کارەساتەکاندا تێپەڕیووە , بۆیە شایەدییەکانیان پەسەند نییە .

جاش بەڵا بەردەوامەکانی کورد

سەرەك خێڵەکان لە ناوچە کوردییەکان بەکارهێنراون لە کاتی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەنفال , جاشەکان ڕۆڵی کارایان هەبووە لە ئەنفالەکان , ئەمەش دەربڕی ئەوەیە , مەبەستی حکومەت ئەوە نەبووە دژ بە هەموو کورد بێت , بەڵکە مەبەستی ئەوە بووە , تەنها لەگەڵ هێزە چەکدارەکان ئیجرائات بکات , ئەگەر کوردێك لەگەڵ حکومەت بوو بێت , ئەوا کێشەی لەگەڵدا نەبووە .
کێشەکە لە کورد بووندا نەبووە , بەڵکە کێشەی دەوڵەت لەگەڵ ئەوانەدا بووە , خەباتیان کردووە بۆ سەربەخۆیی , بۆیە لیستی تاوانەکان کە گوایە ڕژێم ویستویەتی بەشێك لە کورد لەناو ببات پوچە . ئەنفال بۆ یەکلاکردنەوە بووە لەگەڵ بزاڤی چەکداری نەك هەموو گەل .
داواکاری گشتی باس لەوە دەکات ژیان زۆر سەخت بووە لە ئۆردوگاکان , بەڵام ژیان لە ناوچەی ڕانیە ئاسایی بووە .
ئەبو بەکر لە پلەی لیوا بووە لە ناو سوپای عێراقی , ڕەسول(شۆڕش حاجی) یش باسی لە بوونی وەزیری کورد کردووە لە دەسەڵاتدا , کەواتە جیاوازی کراوە لە نێوان کوردی لایەنگری دەسەڵات (جاش) و کوردی عەوام . لایەنگری لە دەسەڵات خاڵی سەرەکی بووە , بۆ شێوەی مامەڵەی حکومەتی عێراقی لەگەڵ هاووڵاتیانی کورد .
دەوڵەت جیاوازی نەکردووە لە نێوان نەتەوەکان , بەڵکە جیاوازی لەسەر جۆری بیرکردنەوەی سیاسی بووە , ئەگەر کوردەکان سەر بە دەوڵەت بونایا , دەیانتوانی کەڵك لە سەروەت و سامانی عێراق وەر بگرن .
ئەو قڕکردنە بەرامبەر بە بەشێك لە کورد بووە , نەك هەموو کورد , وزارەت بەڵگەی بە دەستەوە نییە بۆ سەلماندنی ئەوەی هەموو کورد قڕ کرابێت . ڕاستە بە گوێرەی ڕاپۆرتی هیومان ڕایتس ۆچ کورد جینۆسایدکراوە , بەڵام دژ بەو کوردانە ئەنجام دراوە لە لادێکان ژیاون .
هێرشی کیمیاوی مەبەست لە ئەنجامدانی کرداری سەربازی بووە بەرامبەر بە چەکدارەکان , نەك هەموو کورد , دەوڵەت ویستوویەتی بەشێك لە چەکدارەکانی ئەو ناوچانە لەناو ببات , ئەمە دەربڕی ئەوە نییە کورد جینۆسایدکراوە .
زەویان داوە بەو کوردانەی گواستراونەتەوە بۆ ئۆردوگاکان . بە وتەی باڵوێزی ئەو کاتی هۆڵەند لە عێراق , جیاوازی کولتوری نەکراوە لەگەڵ کورد , دژایەتی کولتوری کوردی نەکراوە لە عێراق .
لەگەڵ کریستانەکانیش هەمان مامەڵە ئەنجامدراوە , لە بەرواری **5-6-1986** لە گوندی زێوە , هێرش کراوەتە سەر بارەگای پارتی کۆمۆنیستی عێراقی , ئەوانەی لەو بارەگایە بوون , زۆربەیان عەرەب و کریستان بوونە لە ناو براون , بۆیە هەر کورد لە ناو نەبراوە لە عێراق , گەلانی دیکەش ئیجرائات لە بەرامبەریان کراوە .

هەڵەبجەو جینۆساید و هاوکاری ئێران

ئایا دەتوانین باسی جینۆساید بکەین لە نێوان ساڵانی **1986-1988**.
مامەڵەی عێراق بۆ ئەوە بووە , کوردستان لە ئێران بپارێزێت . لەسەر ئەم بنچینەیە دەڵێین کورد جینۆساید نەکراوە , ئەگەر دادگا بڕیاری ئەوە بدات کورد جینۆساید کراوە , ئەوا ئەو بڕیارە هەڵەبجە و گۆپتەپە و فیرجینی ناگرێتەوە .
لە هەڵەبجە زیان زۆرە , بەڵام ئەمە مانای جینۆسایدکردن نییە , هەڵەبجە نەکەوتۆتە ناوچەی ئەنفالەوە , حکومەتی عێراقی بۆیە هێرشی کردۆتە سەر , چونکە سوپای ئێرانی تێدابووە .
هەڵەبجە نموونەی هێرشی هیرۆشیماو ناکازاکی بووە , مەبەستی صەدام لێدانی ئێران و هاوکارانی بووە نەك خەڵکەکەی .
هیچ بەڵگەیەك بە دەستەوە نییە جینۆساید لە هەڵەبجە ئەنجام درابێت .
هەڵەبجە جیایە لە گۆپتەپەو فرجینی و زێوە , هەڵەبجە جەنگی نێو دەوڵەتییە , ئەوانەی دی جەنگی ناوخۆیین .

ئەی گۆپتەپە چی؟

بەگوێرەی ڕاپۆرتی هیومان ڕایتس وۆچ گۆپتەپە لە سەردەمی بارزانییەوە بارەگای پێشمەرگەی لێ بووە , لە ساڵی **1984** بارەگای ینك ی لێ بووە , کەواتە هێرشەکە بۆ ئەو گوندانە بووە بارەگای پێشمەرگەیان لێ بووە . گۆپتەپە شوێنێکی ستراتیژیی بووە لە ناوچەکە , هێرش کراوەتە سەری , ناتوانرێت ئەمە بە جینۆساید دیاری بکرێت .
هەر ئامارەی باس لە ژمارەیەك قوربانی دەکەن لەم گوندە , نموونە ینك باسی **154** کوژراو دەکات , ئەگەر ئامارێکی دروست نەبێت ئێمە باوەڕ بە چی بکەین ؟ .
بە گوێرەی شایەدحاڵەکان پێشمەرگەکانی ینك چەکی ئێران , نەفەری ئێران , پسپۆری ئێرانیان لەگەڵدا بووە , بۆیە هێرش کراوەتە سەریان .

ئانرات ئازاد بکەن لەبەر ئەوەی :

ئێمە نامانەوێت لە کوشتاری خەڵکی کوردستان کەمبکەینەوە , لە عێراق دڕندەیی زۆر کراوە , ئەگەر لە دادگا بسەلمێنرێت ئەوجا دەتوانین بڵێین ئەمە جینۆسایدە .
ئانرات تەمەنی زۆرە **63** ساڵە, جارێکی دیکە ئەم کارە ناکاتەوە .
لە کۆتایی هەشتاکان , کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی و ڕۆژئاوا , سەدامیان دا نە ناوە بە دوژمن .
پێویستە یاسایەك پەیرەو بکرێت لەو کاتەدا تاوانەکەی تێدا ئەنجام دراوە نەك یاسای ئێستا .
تاوانی ئابوری کردووە , نابێت تاوانی جینۆساید بدرێتە پاڵی , ئەوانەی وەك ئەم بوونە , ئەم جۆرە کارانەیان ئەنجام داوە , لە وڵاتە یەکگرتووەکان **27** مانگ سزادراون , بە یاسای ئیتاڵیاش **8** مانگ سزای زیندان دەدرێت , لە ئیتاڵیا گیراوە و لە یاسای ئەمەریکی هەڵاتووە , داوا دەکەین بە یاسای ئەوان سزا بدرێت .

ئانرات له ڕاگەیاندن توڕه بووه , ئەگەر ئازادیش بکرێت ئەوا خەڵك هەر بە تاوانباری دەزانن , بەهۆی ڕاگەیاندنەوه .

بەو هۆیانەوه من داوا دەکەم ئازاد بکرێت , قەرەبووی کەس نەداتەوه , دەست بەسەر سەروەت و سامانیا نەگرترێت .

داوا دەکەم :

– داواکاری وزارەت ڕەت بکەنەوه .

_ داواکاری زیان لێکەوتووان ڕەت بکەنەوه .

_ داواکاری کوردەکان ڕەت بکەنەوه .

– ڕێگه بدەن ئانرات بچێتەوه بۆ ماڵەوه .

دادوەر داواکەی ڕەت کردەوه و ئانراتی تاکو 23-12-2005 له زیندان هێشتەوه .